

Fiskalna i parafiskalna opterećenja rada u Federaciji Bosne i Hercegovine

--- radni materijal ---

Sadržaj

Sažetak	2
1. Fiskalno opterećenje rada u FBiH	2
1.1. Porezni klin	4
2. Parafiskalno opterećenje rada u FBiH	5
2.1. Posebna naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća	6
2.2. Naknade za opće korisne funkcije šuma	7
2.3. Članarina za turističke zajednice	7
2.4. Opća vodna naknada	7
2.5. Sredstva za zapošljavanje lica sa invaliditetom	8
Bibliografija	8

Sažetak

Fiskalna opterećenja rada u FBiH u postojećem zakonskom okviru čine doprinosi i porez na dohodak. Tri su vrste doprinosa: penzijsko-invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje u slučaju nezaposlenosti. U zbirnom iskazu, prema bruto principu, ovi doprinosi iznose 41,5%. Dodatno, porez na dohodak se obračunava i plaća po stopi od 10%. Općenito, fiskalno opterećenje rada u FBiH se ocjenjuje visokim, mjereno poreznim klinom ono iznosi oko 41,7%. Visoko fiskalno opterećenje ostavlja negativne efekte na zaposlenost, na poslovni sektor i na reinvestiranje sredstava a destimuliše i novo zapošljavanje ali i ponudu rada. Pri razmatranju smanjenja fiskalnog opterećenja na rad moguće je primijeniti više mjera kako bi se ublažio jaz između potrebnih i prikupljenih finansijskih sredstava.

Parafiskalni nameti na rad koji se plaćaju pri isplati plata imaju višestruk negativan efekat na poslovanje preduzeća, posebno na izveznu konkurentnost, odluke o upravljanju ljudskim resursima kao i visinu plata zaposlenih. Potrebe koje se finansiraju sredstvima prikupljenim putem parafiskalnih nameta se mogu osigurati i na druge načine, pri čemu bi se parafiskalno opterećenje rada smanjilo ili potpuno uklonilo. Uz niže parafiskalne namete na rad mogu se postići pozitivni efekti u poslovanju preduzeća kao što su: povećanje plata zaposlenih, povećanje broja zaposlenih, povećanje cjenovne konkurentnosti. Time se mogu postići efekti koji donose korist i poslodavcima i zaposlenima.

1. Fiskalno opterećenje rada u FBiH

Uz mjesečne isplate plaća, prema Zakonu o doprinosima, plaćaju se i pripadajući doprinosi:

- za penzijsko-invalidsko osiguranje,
- za zdravstveno osiguranje, i
- za osiguranje u slučaju nezaposlenosti.

Njihova primjena kod obračuna plaća je predstavljena u narednoj tabeli. Tabela sadrži dvije kolone. U koloni (1) predstavljen je način obračuna plaće na neto iznos od 1.000 KM. Ovaj iznos se više puta spominje u vezi sa povećanjem minimalne plaće u FBiH. U koloni (2) iznos neto plaće je 1.257 KM prema posljednjem zvaničnom podatku Federalnog zavoda za statistiku o prosječnoj neto plati isplaćenoj u FBiH, objavljenom za mjesec juli, 2023. g.

Na osnovu neto plate se izračunava osnovica za obračun doprinosa prema uputstvu Porezne uprave FBiH. Ta osnovica se u statističkim izvještajima naziva i bruto plata. Čini je neto plata, doprinosi iz plata i porez na dohodak. Statističke agencije redovno objavljuju podatke o isplaćenim neto i bruto platama u svojim izvještajima koji su javno dostupni.

Na neto platu od 1.000 KM (primjer u koloni 1) prema važećim propisima se isplaćuju doprinosi iz plaće (na teret radnika) koji zbirno iznose 31% i doprinosi na plaću (na teret poslodavca) koji zbirno iznose 10,5% u skladu sa Zakonom o doprinosima. Prema tome, ukupno opterećenje rada (prema bruto principu obračuna) u FBiH iznosi 41,5%. Na taj način

za jednu isplaćenu plaću od 1.000 KM prema radniku poslodavac je u obavezi uplatiti i doprinose u iznosu od 726 KM. Ukupni direktni troškovi rada za poslodavca na primjeru neto plate od 1.000 KM iznose oko 1.726 KM.

U koloni (2) vidljivo je da za isplatu neto plaće od, primjerice, 1.257 KM koliko je iznosila prosječna neto isplaćena plaća u FBiH u julu 2023. g., poslodavci imaju obavezu uplatiti dodatnih 926 KM na ime doprinosa. Ukupni direktni troškovi rada za poslodavca uz neto platu od 1.257 KM iznose oko 2.183 KM.

Tabela 1 - Primjer obračuna plaće po važećim zakonskim propisima u FBiH

		(1)	(2)
	Neto plata	1.000 KM	1.257 KM
	Osnovica, za obračun doprinosa (bruto princip)	1.562	1.976
1.	Doprinosi iz plata (zbirno 31%), od toga:	484	613
1.1.	<i>PIO - MIO (17%)</i>	266	336
1.2.	<i>Zdravstveno osiguranje (12,5%)</i>	195	247
1.3.	<i>Osiguranje od nezaposlenosti (1,5%)</i>	23	30
		1.078	1.363
	Lični odbitak (porez na dohodak)	300	300
	Oporeziva osnovica	778	1.063
2.	Porez na dohodak (10%)	78	106
	Neto plata za isplatu	1.000	1.257
	Ukupno opterećenje iz plata	562	719
	Bruto plata (neto plata+doprinosi iz plate+porez na dohodak)	1.562	1.976
3.	Doprinosi na plate (zbirno 10,5%), od toga:	164	207
3.1.	<i>PIO - MIO (6%)</i>	94	119
3.2.	<i>Zdravstveno osiguranje (4%)</i>	62	79
3.3.	<i>Osiguranje od nezaposlenosti (0,5%)</i>	8	10
	Ukupno opterećenje na plate	164	207
	Opterećenje rada (doprinosi iz plata + doprinosi na plate + porez na dohodak)	726	926
	Ukupni troškovi rada (neto plata + opterećenje rada)	1.726	2.183

Porez na dohodak se plaća po stopi od 10% na osnovicu poreza na dohodak koja predstavlja razliku između oporezivih prihoda i ukupnih poreznih odbitaka koji se mogu priznati u vezi sa sticanjem dohotka, u jednom poreznom razdoblju. Pri tom se prihodi i rashodi utvrđuju na principu blagajne.¹ Za razliku od nominalne porezne stope u svrhu analize efekata poreza na

¹ Princip blagajne ostavlja izvan poreznog obuhvata netržišne (nenovčane) ekonomske aktivnosti premda one mogu biti identične kao i aktivnosti koje se obavljaju putem tržišta. Primjeri su: ekonomske aktivnosti koje se

dohodak valjalo bi izračunati i *efektivnu poreznu stopu* kao odnos između plaćenog poreza na dohodak i ostvarenog dohotka. S tim u vezi porast efektivne porezne stope naspram povećanja dohotka se smatra progresivnim oporezivanjem.² U protivnom, ukoliko se efektivna porezna stopa smanjuje pri povećanju dohotka tada oporezivanje dohotka ima regresivni karakter.

Za individualnu ponudu rada presudna je neto marginalna stopa poreza na dohodak koja, u analitičkom smislu, pokazuje za koliko se može povećati potrošnja pojedinca (tj. njegov životni standard) pri povećanju dohotka za jednu dodatnu KM.³

1.1. Porezni klin

Porezni klin jedan je od ključnih pokazatelja za ocjenu ukupnih troškova rada. Koristi se pri kreiranju porezne politike, rasprava o politikama za tržište rada ali i analizama ocjene poslovnog okruženja i konkurentnosti privrede. Porezni klin predstavlja razliku između ukupnih troškova rada koje plaća poslodavac za zapošljavanje jednog radnika i neto plaće koju prima radnik. Shvaćen na takav način porezni klin obuhvata fiskalna opterećenja iz plate i na platu. Nominalni porezni klin koji se izračunava za potrebe različitih analiza može biti manji od stvarnog koji postoji u ekonomskom sistemu zbog prisutnih parafiskalnih opterećenja rada, koje u konačnici snosi poslodavac i predstavljaju trošak povezan sa poslovanjem i angažmanom rada. Osnovna ekonomska logika upućuje na to da sa povećanjem poreznog klina raste razlika (jaz) između troškova rada za poslodavca i neto plaće zaposlenika.

Prema postojećim procjenama porezni klin u FBiH u odnosu na prosječnu platu iznosi 41,7% (Analitika, 2015). Kada se pored neto plate u primanja zaposlenika dodaju i neoporezive naknade za topli obrok i prevoz tada se veličina poreznog klina smanjuje na nešto iznad 35%. Usporedbe radi, prosječna veličina poreznog klina za zemlje OECD-a u 2022. g. je niža od FBiH, i iznosi 34,6%.⁴ Porezni klin u zemljama OECD-a je u razdoblju od 2000. do 2022. g. umanjen za 1,6 procentnih poena (OECD, 2023a).

Efekti visokog poreznog klina su negativni kako za poslodavca tako i za zaposlenika jer:

- Povećavajući poslodavcu troškove rada nisu podsticajni za novo zapošljavanje
- Smanjuju poticaje za reinvestiranje kod poslodavaca (Stiglitz & Rosengard, 2015)
- Djeluju destimulativno na ponudu rada jer imaju tendenciju negativnog efekta na primanja radnika.

događaju u samom domaćinstvu kao što su aktivnosti održavanja imovine, imputirana renta, robna razmjena (trampa), itd.

² Progresivnost u oporezivanju dohotka podrazumijeva da porezni obveznici sa višim dohotkom plaćaju ne samo veći iznos poreza nego i veći dio dohotka na ime poreza.

³ U marginalnoj analizi veličina koriste se veličine poput jedne dodatne novčane jedinice.

⁴ U nekim zemljama porezni klin je znatno veći od ove prosječne veličine: Belgija (53%), Njemačka (47,8%), Francuska (47%), Austrija (46,8%), Italija (45,9%), Finska (43,1%), Slovenija (42,8%), dok je u drugim zemljama OECD-a manji od prosječne veličine: Poljska (33,6%), Japan (32,6%), Kanada (31,9%), Ujedinjeno Kraljevstvo (31,5%), Sjedinjene Američke Države (30,5%), itd. (OECD, 2023).

Na nivou jedne zemlje visok porezni klin smanjuje nivo zaposlenosti i povećava nedobrovoljnu nezaposlenost.⁵ Kvantitativne analize to jasno potvrđuju premda se veličina utjecaja poreznog klina na zaposlenost u pojedinim analizama razlikuje. U nekim studijama tržišta rada zemalja koje su postale članice EU u 2004. g. objavljeni su nalazi istraživanja koji ukazuju na to da se promjena u poreznom klinu od 1 procentnog poena može povezati sa smanjenjem rasta zaposlenosti od 0,5 do 0,8 procentnih poena.⁶ Analize se odnose na period prije priključenja tih zemalja EU i zbog toga mogu biti relevantne za situaciju u (F)BiH.

Smanjenje fiskalnog opterećenja na rad vodi pitanju osiguranja finansijskih sredstava za penzijsko-invalidski sistem i zdravstveno osiguranje, posebno imajući u vidu izraženo starenje populacije, te provedbu aktivnih i pasivnih politika na tržištu rada. Nekoliko je mogućih odgovora:

- ✓ Smanjenje fiskalnog opterećenja rada može imati za rezultat porast zaposlenosti iz čega se može osigurati dio potrebnih sredstava. Na taj način fiskalno rasterećenje privrede, dijelom, proizvodi i pozitivan fiskalni efekat.
- ✓ Potrebna sredstva se mogu osigurati iz drugih izvora, npr. iz budžeta, ne nužno iz doprinosa (Fond PIO je već dio budžeta u FBiH),
- ✓ Koordinacijom reformskih mjera može se istodobno djelovati na širenje porezne baze (fiskalizacija, smanjenje sive ekonomije),
- ✓ Unapređenje efikasnosti trošenja sredstava iz doprinosa, digitalizacija administrativnih procedura, racionalizacija troškova i druge mjere mogu umanjiti potrebna sredstva za finansiranje PIO i zdravstvenog sistema, i smanjiti jaz nedostajućih finansijskih sredstava.

2. Parafiskalno opterećenje rada u FBiH

Pored fiskalnog opterećenja rada postoje i dodatne obaveze koje se također vezuje uz isplatu plaća ili poslovanje preduzeća, a evidentiraju se prilikom godišnjeg obračuna i podnošenja seta finansijskih izvještaja. Pri isplati plaća zaposlenicima u FBiH obračunavaju se i uplaćuju dodatne naknade i članarine koje imaju karakter parafiskalnih opterećenja. To su:

- a) Posebna naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća
- b) Naknade za opće korisne funkcije šuma
- c) Članarina za turističku zajednicu
- d) Opća vodna naknada
- e) Sredstva za zapošljavanje lica sa invaliditetom

Parafiskalnim opterećenjima se, općenito, smatraju naknade mimo standardnih fiskalnih propisa. Pitanje evidencije parafiskalnih opterećenja u FBiH je obuhvaćeno Zakonom o jedinstvenom registru taksi i naknada u FBiH, donesenom 2021. g.⁷ Parafiskalna opterećenja u Zakonu su prepoznata kao takse i naknade koje se uvode federalnim i kantonalnim propisima,

⁵ Pojam nedobrovoljne nezaposlenosti označava situaciju na tržištu rada na kojem osobe jesu spremne raditi za prevladavajuću nadnicu (ili plaću) ali ne mogu pronaći zaposlenje.

⁶ (World Bank, 2005).

⁷ (Parlament FBiH, 2021).

kao i propisima koje donose nadležni organi jedinica lokalne samouprave, a koje se iskazuju i pripadaju budžetima u skladu sa posebnim propisom (član 1 Zakona). Propisuju ih, dakle, različiti nivoi vlasti ili tijela sa javnim ovlaštenjima ili druge profesionalne organizacije. Parafiskalni nameti se vode i ažuriraju, u skladu sa Zakonom, putem Registra taksi i naknada. Prema Registru u FBiH postoji 2.586 različitih taksi i naknada, odnosno vrsta parafiskalnih opterećenja.⁸

Kada je riječ o parafiskalnim nametima u vezi sa radnicima i isplatama plaća u FBiH prikupljena sredstva funkcioniraju kao namjenski prihodi sa utvrđenom namjenom trošenja i definiranom raspodjelom prema nivoima vlasti u FBiH.

Parafiskalni nameti imaju direktan utjecaj na poslovanje u nekoliko aspekata:

- povećavaju ukupne troškove poslovanja kao dodatna finansijska obaveza na strani poslodavaca,
- administriranje parafiskalnih opterećenja u poslovnim subjektima zahtjeva dodatne resurse koji nisu povezani sa osnovnom djelatnošću poslodavaca,
- negativno utječu na odluke o novom zapošljavanju. Budući da povećavaju troškove, posebno kod MSP sa ograničenim finansijskim resursima, mogu utjecati na odgađanje ili prolongiranje ulaganja, novog zapošljavanja ili proširenja postojećeg poslovanja,
- negativno utječu na visinu plaća. Obzirom da zahtijevaju dodatne finansijske resurse parafiskalni nameti mogu dovesti do sporijeg rasta plaća ili drugih naknada prema postojećim zaposlenima rezultirajući manjim primanjima što se može odraziti na zadovoljstvo tih zaposlenika kod poslodavca,
- umanjuju konkurentnost poslovnih subjekata na međunarodnim izvoznim tržištima. Ovo se posebno odnosi na tržišta koja imaju različitu poreznu strukturu na kojima parafiskalni nameti ne postoje ili su značajno niži. Budući da parafiskalni nameti zahtijevaju finansijska sredstva oni mogu uzrokovati povećanja prodajnih cijena i umanjene cjenovne konkurentnosti poslovnih subjekata na međunarodnim tržištima čime se otežava internacionalizacija poslovanja i, posljedično, opstruira postizanje ekonomije obima kod poslodavaca.
- Ostali negativni efekti parafiskalnih nameta se mogu ispoljiti kao angažovanje radnika po sistemu „rad na crno“, na periode kraće od punog radnog vremena ili u drugačijim formatima od ugovora o radu, kao što su ugovori o djelu, autorskom honoraru, i sl. kako bi se izbjegle ili umanjile obaveze plaćanja parafiskalnih nameta.

U nastavku su predstavljeni parafiskalni nameti na rad u FBiH.

2.1. Posebna naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća

Naknada je propisana Zakonom o zaštiti i spašavanju ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća. Naknada je utvrđena u visini od 0,5% zbirnog iznosa neto plata svih zaposlenih. Obračunava je i isplaćuje poslodavac zajedno sa isplatom neto plata a iskazuje na posebnom obrascu uz podnošenje godišnjeg obračuna prema instituciji za prijem računovodstvenih izvještaja (u FBiH to je Finansijsko-informatička agencija). Prikupljena sredstva se dijele između FBiH (15%), kantona (25%) i jedinica lokalne samouprave (60%). Prema dostupnim

⁸ (Federalno ministarstvo finansija, 2021).

podacima u 2022. g. prikupljeno je ukupno oko 6,3 mil KM na ime ove vrste naknade. Od tog iznosa na nivo FBiH se odnosi oko 950.000 KM, na nivo kantona 1,5 mil KM i na nivo JLS oko 3,8 mil KM.⁹

2.2. Naknade za opće korisne funkcije šuma

Ova naknada je bila propisana Zakonom o šumama i Uredbom o šumama u FBiH propisima koji su ukinuti presudom Ustavnog suda FBiH jer je njima povrijeđeno pravo općina na lokalnu samoupravu. U finansijskim izvještajima na nivou FBiH se još uvijek javljaju sredstva po ovoj osnovi a riječ je o sudskim predmetima iz ranijeg perioda u kojima su presude donesene za razdoblje u kojem su važili Zakon o šumama ili Uredba o šumama. Ova naknada je sada regulisana na nivou kantona a u nekim kantonima je u potpunosti ukinuta.¹⁰ Obveznici su sva pravna lica registrovana za obavljanje djelatnosti na teritoriji kantona u kojima naknada još uvijek postoji.

2.3. Članarina za turističke zajednice

Na nivou FBiH postojao je Zakon o turističkim zajednicama i promicanju turizma u FBiH i Uredba o članarinama u turističkim zajednicama za koje je presudom utvrđeno da nisu saglasni Ustavu FBiH. Nakon donošenja presude Ustavnog suda prestala je obaveza uplate članarine u turističkim zajednicama na nivou FBiH. Kantoni su potom donijeli svoje zakone o turizmu u kojima su regulisali pitanje plaćanja članarine u turističkoj zajednici.¹¹ U FBiH je trenutno u proceduri donošenje novog zakona o turizmu na nivou FBiH.

2.4. Opća vodna naknada

⁹ Preračun na osnovu podataka o izvršenju budžeta FBiH za 2022. g.

¹⁰ Npr. u Kantonu Sarajevo u 2022., u Tuzlanskom kantonu od 01.01.2023. g. je ukinuta obaveza plaćanja općekorisne funkcije šuma koja se obračunavala po stopi od 0,04% od ukupno ostvarenog Prihoda tromjesečno i po završnom godišnjem računovodstvenom izvještaju u korist računa budžeta Tuzlanskog kantona. U Zeničko-dobojskom kantonu utvrđena je obaveza plaćanja naknade za općekorisne funkcije šuma u iznosu od 0,07% od ukupno ostvarene godišnje dobiti za sva pravna lica koja su registrirana za obavljanje djelatnosti i imaju sjedište na teritoriji ZDK, kao i dijelovi pravnih lica čije je sjedište van ZDK, a obavljaju djelatnost na teritoriji ZDK. U Bosansko-podrinjskom kantonu naknada je 0,05% ukupnog prihoda, itd.

¹¹ Npr. u KS se članarina u turističkoj zajednici plaća kao obavezna i dobrovoljna. Obavezni članovi su pravna i fizička lica koja na području KS imaju sjedište ili OJ i koja ostvaruju prihod pružanjem ugostiteljskih ili drugih turističkih usluga ili obavljaju s turizmom neposredno povezane djelatnosti. Propisane su djelatnosti na koje se obavezno članstvo odnosi. Visina članarine za pravna lica je 0,05% a za fizička lica 0,025% na ukupno ostvareni prihod u navedenim djelatnostima. Slična podjela članstva na obavezno i dobrovoljno postoji i u TK, SBK i HNK, s tim da je kod visine članarine za pravna i fizička lica uvedena i dodatna kategorizacija turističkog mjesta u četiri kategorije. Visina članarine u turističkim zajednicama u TK, SBK i HNK za pravna lica je 0,05% a za fizička lica 0,025% i onda se stopa smanjuje za ostale kategorije turističkog mjesta na ukupno ostvareni prihod.

Ova vrsta naknade je propisana Zakonom o vodama u FBiH. Obveznici plaćanja su fizička i pravna lica registrovana za obavljanje djelatnosti na osnovu rješenja izdatog od nadležnog organa. Osnovica za obračun naknade je neto plaća zaposlenika, bez obzira da li se nalazi u radnom odnosu na određeno ili neodređeno vrijeme. Obaveza uplate je na poslodavcu a visina naknade iznosi 0,5% neto plaće zaposlenika. Isplaćuje se zajedno sa isplatom plaće zaposlenika. Prikupljena sredstva se dijele između FBiH (55% i to: Fond za zaštitu okoliša 15% i Agencija za vode 40%) i kantona (45%). Prema dostupnim podacima finansijska sredstva na ime opće vodne naknade u 2022. g. su ostvarena iznad 25 mil KM.

2.5. Sredstva za zapošljavanje lica sa invaliditetom

Obaveza uplate sredstava utvrđena je Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom FBiH. Obveznici uplate su pravna lica na teritoriji FBiH (zakon ih detaljno opisuje) koja ne uposle određeni broj osoba sa invaliditetom srazmjerno broju zaposlenika u tom subjektu.¹² Obaveza se odnosi na mjesečni obračun i uplatu 25% prosječne plate u FBiH za svaku osobu sa invaliditetom koju su subjekti bili dužni uposliti. Prema dostupnim podacima iz 2022. g. poslovni subjekti su ukupno uplatili oko 28 mil KM.

Bibliografija

Analitika, 2015. *Fakti - Poreski klin u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Centar za društvena istraživanja.

Federalno ministarstvo finansija, 2021. *Registar taksi i naknada*. [Na mreži]
Available at: <https://tin.fmf.gov.ba/> [Poslednji pristup 2023].

OECD, 2023a. *Tax Wedge (indicator)*. [Na mreži]
Available at: [doi: 10.1787/cea9eba3-en](https://doi.org/10.1787/cea9eba3-en) (Accessed on 05 October 2023)

OECD, 2023. *Taxing Wages*, Paris: OECD Publishing.

Parlament FBiH, 2021. *Zakon o registru taksi i naknada u FBiH*. Sarajevo: Službene novine FBiH.

Stiglitz, J. & Rosengard, J., 2015. *Economics of the Public Sector*. 4th ed. New York, London: W.W. Norton & Company, Inc..

World Bank, 2005. *Quarterly Economic Report. Special Topic: Labor Taxes and Employment in the EU-8*, Washington: The World Bank.

¹² Najmanje jednu osobu sa invaliditetom na svakih 16 uposlenika.